

Katarzyna Zofia Czeszejko-Sochacka¹

Konstytucyjne i karne aspekty demoralizacji młodzieży na przykładzie zjawiska *happy slapping*

Słowa kluczowe: nieletni, happy slapping, demoralizacja, cyberbullying

Keywords: minors, demoralization, happy slapping, cyberbullying

Streszczenie

Pojęcie demoralizacji od zawsze było obecne wśród młodzieży. Jedną z form dzisiejszej demoralizacji jest tzw. happy slapping, zjawisko polegające na filmowaniu osób w upokarzającej sytuacji, a następnie publikacja nagranych materiałów w Internecie. Tego typu działania są bardzo popularne wśród dzisiejszej młodzieży. Stanowią połączenie przemocy tradycyjnej z przemocą wirtualną. Atrakcyjność tego typu zachowań jest wzmacniana poprzez poczucie anonimowości i bezkarności w wirtualnym świecie. Prawa jednostki chronione są zarówno na poziomie międzynarodowym, jak i krajowym. Zarówno przepisy ustawy zasadniczej, jak i inne gałęzie prawa wprowadzają standardy ochrony jednostki przed ingerencją ze strony osób trzecich. Obecnie obowiązujące przepisy prawne nie nadążają jednak za tą formą przestępczości i powinny zostać znowelizowane w postaci wprowadzenia do przepisów kodeksu karnego odrębnego przestępstwa penalizującego to zjawisko. Dzięki temu możliwe byłoby sprawne prowadzenie postępowań w takich przypadkach, a ofiary zyskałyby skuteczniejszą ochronę.

¹ ORCID ID: 0000-0001-7978-1687, doktor, Zakład Prawa Karnego, Instytut Nauk Prawnych, Kolegium Nauk Społecznych, Uniwersytet Rzeszowski. E-mail: kczeszejko@ur.edu.pl.

Abstract**Constitutional and criminal aspects of the demoralisation of young people on the example of happy slapping**

The concept of demoralisation has always been present among young people. One of the forms of today's demoralisation is the so-called happy slapping, a phenomenon involving filming people in a humiliating situation, and then publishing the recorded material on the Internet. These actions combine traditional violence with virtual violence. The rights of the individual are protected both at the international and national levels. The provisions of the constitution and other laws introduce standards for the protection of an individual against interference by third parties. Current legal regulations do not keep up with this form of crime. Therefore, the provisions of the Penal Code should be amended and activities such as happy slapping ought to be penalised as a separate type of a crime. This would enable efficient proceedings in such cases and provide more effective protection for the victims.

✱

I. Wstęp

Godność ludzka wpisuje się w pojęcie praw człowieka o podstawowym charakterze. Na jej znaczenie zwrócono uwagę już w preambule ustawy zasadniczej. Wszystkim ludziom należy się zatem szacunek i poszanowanie własnej autonomii. W dobie mass mediów coraz trudniej jednak o zachowanie prawa do prywatności. Rozwój cyfryzacji powoduje, że coraz częściej stajemy się ofiarami nieustannej inwigilacji, jak również bezprawnych internetowych ataków ze strony osób trzecich. W. Osiatyński zaznacza, że prawa jednostek powinny być chronione przed niepożądanym działaniem innych osób, bez względu na to, kto jest sprawcą takiej niechcianej ingerencji². Zauważyc przy tym wypada, że rolę komputerowych oprawców przyjmują na siebie coraz to młodsze osoby. Szczególnie niepokojące jest zjawisko udostępnia-

² W. Osiatyński, *Wprowadzenie do praw człowieka*, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/WiktorOsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (12.10.2020).

nia mediów dzieciom³. Specjaliści alarmują, że osoby do 3 roku życia w ogóle nie powinny spędzać czasu przed monitorem telewizora, czy komputera⁴. W przedziale wiekowym od 3 do 7 roku życia maksymalnie ten czas powinien wynosić 30 minut dziennie, zaś w grupie wiekowej od 7 do 12 lat okres ten powinien plasować się na poziomie 60 minut na dobę⁵. Z badań przeprowadzonych przez CBOS wyłania się zupełnie inny obraz dzisiejszych dzieci i współczesnej młodzieży⁶. Największy odsetek korzystających z Internetu jest bowiem w grupie osób od 13 do 15 roku życia (94%), która spędza przed monitorem ok. 21 godzin w tygodniu⁷. W grupie od 16 do 19 lat ilość ta wynosi ok. 91%, czyli 28 godzin tygodniowo, natomiast w przedziale od 6 do 12 lat wielkość ta plasuje się w granicach 86% i odpowiednio 14 godzin⁸.

Uzależnienie internetowe jest dzisiaj palącym problemem rodzicielskim, które przybrać może postać: siecizależności, internetoholizmu, internetozależności, uzależnienia internetowego, uzależnienia komputerowego, cyberzależności, infoholizmu, a także infozależności⁹. Wszystkie te zjawiska negatywnie odbijają się w psychice dzieci z powodu nieukształtowanej jeszcze osobowości, braku krytycyzmu i poszukaniu własnego ja. Łatwość dostępu do elektronicznego świata, sprzyja powstawaniu zachowań niepożądanych, niejednokrotnie noszących znamiona demoralizacji, która w dobie mass mediów zaczyna nabierać odmiennego znaczenia. Ta postać przemocy jest często ukryta, a oprawcy w realnym życiu, to nierzadko przykładni uczniowie i dzieci z tzw. dobrych rodzin.

³ Używając określenia dziecko, mam na myśli osobę, która nie ukończyła 18 roku życia, zgodnie z art. 1 Konwencji o Prawach Dziecka z 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991, Nr 120 poz. 526).

⁴ <https://www.polskieradio.pl/23/266/Artykul/1729539,Ile-czasu-moga-spedzac-dzieci-przed-telewizorem-czy-komputerem> (28.06.2020).

⁵ Ibidem.

⁶ Według I. Namysłowskiej, *Psychiatria dzieci i młodzieży*, Warszawa 2004, s. 235: Młodzież to grupa od 11 do 19 roku życia. Autorka wyróżnia trzy fazy dorastania młodzieży: 11–13 r.ż., 14–16 r.ż. oraz 17–19 r.ż.

⁷ <https://www.polskieradio.pl/23/266/Artykul/1729539,Ile-czasu-moga-spedzac-dzieci-przed-telewizorem-czy-komputerem> (28.06.2020).

⁸ *Dzieci i młodzież w Internecie-korzystanie i zagrożenia z perspektywy opiekunów*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2018, s. 2–3.

⁹ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012, s. 93.

Artykuł ma charakter przeglądowy. Jego przedmiotem jest analiza nowej formy demoralizacji młodzieży, przejawiającej się w postaci przemocy internetowej określanej mianem *happy slapping*'u. W artykule posłużono się metodą dogmatyczno-prawną, która jest charakterystyczna dla nauk prawnych. Za jej pomocą dokonano analizy omawianego zjawiska na podstawie obowiązujących regulacji prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów ustawy zasadniczej i prawa karnego. W artykule starano się udzielić odpowiedzi na pytanie dotyczące kwalifikacji prawnej zachowań określanych pojęciem *happy slapping* oraz rozważano problematykę odpowiedzialności prawnej nieletnich za popełnienie czynów, które wpisują się w definicję tego zjawiska. Zwrócono przy tym uwagę na brak odrębnego typu przestępnego, na podstawie którego możliwe byłoby zakwalifikowanie czynów odpowiadających tej nowej formie dręczenia internetowego i sformułowano postulaty *de lege ferenda*.

II. Pojęcie cyberprzemocy

W dzisiejszych czasach większość młodych ludzi nie wyobraża sobie życia bez dostępu do Internetu. W wielu przypadkach jest on niestety namiastką prawdziwych relacji społecznych. Często stanowi ucieczkę dla osób, które nie potrafią znaleźć się w rzeczywistym świecie i szukają kompensacji w wirtualnej rzeczywistości. Internet daje poczucie bezkarności, a pozorna anonimowość zachęca do podejmowania działań na które nie ma przyzwolenia w świecie realnym. Szczególnie niepokojącym zjawiskiem jest cyberprzemoc¹⁰, która dotknąć może każdego użytkownika Internetu. Przypomina ona tradycyjny *mobbing*, z tą różnicą, że jest dokonywana przy użyciu nowych technologii komunikacyjnych. Poradnik dla rodziców dotyczący uzależnienia nastolatków od Internetu zwraca uwagę, na cel cyberprzemocy, jakim jest wyrządzenie krzywdy drugiej osobie, poprzez działania podejmowane z premedytacją, wobec osoby słabszej, która nie może się obronić¹¹. Szczególnie niebezpieczny jest umyślny zamiar wyrządzenia krzywdy

¹⁰ Cyberprzemoc określana bywa także mianem *cyberbullying*'u.

¹¹ A. Borkowska, *Cyberprzemoc włącz blokadę na nękanie. Poradnik dla rodziców*, Warszawa 2019, s. 8.

innym, a jak zaznaczają E. Menesini i A. Nocentini pośrednia natura cyberprzemocy utrudnia ocenę intencjonalnego lub reaktywnego charakteru ataku¹². Większość definicji *cyberbullyingu* interpretuje to zjawisko, jako przemoc w cyberprzestrzeni¹³. Zachowania związane z przemocą internetową obejmują te same sytuacje, które występują w przypadku „zwyčajnego” nękania i objawiają się w postaci gróźb i obelg, wysyłanych za pośrednictwem różnych środków komunikacji na odległość. Cyberprzestępcy często wykluczają ofiary ze środowiska online, które są dostępne dla wielu osób. Szczególnie narażeni są młodzi ludzie. Nowe technologie wpływają na zachowania współczesnej młodzieży, która często uzależniona jest od sieci internetowej. Szybko rozrastające się media powodują, że rodzice i opiekunowie stanęli naprzeciwko nowych, nieznanym wcześniej wyzwani. Wszystkie te działania, są przedłużeniem tradycyjnych zachowań, których ofiary często doświadczają w środowisku szkolnym.

Pierwsze w Polsce badanie dotyczące cyberprzemocy zostało przeprowadzone przez Fundację Dzieci Niczyje¹⁴. Z prezentowanych danych wyłania się niepokojący obraz współczesnego nastolatka. Według autorów raportu ok. 47% dzieci miało do czynienia z przemocą werbalną w Internecie w postaci wulgarnych wyzwisk, 21% doświadczyło upokarzania i ośmieszania, 16% zastraszania, a nawet szantażowania¹⁵. Na podstawie kontroli przeprowadzonych w polskich szkołach przez Najwyższą Izbę Kontroli, stwierdzono, że cyberprzemoc jest nowym i niekorzystnym zjawiskiem pod względem wychowawczym¹⁶. Rozprzestrzenia się w sieci niczym wirus, ofiary doświadczają wielu dolegliwości w tym m.in. zaburzenia poczucia samoakceptacji, czy ob-

¹² E. Menesini, A. Nocentini, *Cyberbullying Definition and Measurement. Some Critical Considerations*, „Journal of Psychology” 2009, nr 17 (4), s. 30.

¹³ R. Randa, M.R. Nobles, B.W. Reynolds, *Is Cyberbullying a Stand Alone Construct? Using Quantitative Analysis to Evaluate a 21st Century Social Question*, „Societies” 2015, nr 5, s. 173, https://pdfs.semanticscholar.org/d097/6b876a72a870dd2c4dad03d215d69de240fd.pdf?_ga=2.212916436.1115793221.1610383897-650587219.1610383897 (11.01.2021).

¹⁴ Ł. Wojtasik, *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, s. 2, https://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojtasik_Przemoc_rowiesnicza_a_media_elektroniczne.pdf (16.03.2020).

¹⁵ Ibidem, s. 2–3.

¹⁶ Najwyższa Izba Kontroli, *Przeciwdziałanie patologii wśród dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2014, s. 9; Najwyższa Izba Kontroli, *Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2017, s. 83.

nizienia samooceny¹⁷. Z tego względu należy pozytywnie ocenić zakazy używania telefonów komórkowych w wielu placówkach oświatowych.

III. Happy slapping¹⁸

Wśród popularnych form cyberprzemocy, zwrócić należy uwagę przede wszystkim na hejt, często przejawiający się w mowie nienawiści. Równie niebezpieczne są także *grooming*¹⁹ czy *stalking*²⁰. Od pewnego już czasu dużą popularnością cieszy się zjawisko określane mianem *happy slapping*²¹. Pojęcie to funkcjonuje w slangu młodzieżowym i kryje w sobie pejoratywne zabarwienie. W 1991 r. w Wielkiej Brytanii światło dzienne ujrzała reklama w której niektórzy upatrują początków „zabawnego uderzenia”. W spocie zatytułowanym „Pomarańczowy Człowiek”, ukazano mężczyzn prowadzących towarzyską pogawędkę. Jeden z rozmówców spożywa napój Tango. W pewnej chwili podbiega do niego tytułowy „Pomarańczowy Człowiek” i uderza go oburącz w twarz. Zachowanie napastnika ma być metaforą otrzeźwienia po spożyciu napoju, który trzyma w ręce ofiara ataku²². Ta niegroźna здаwałoby się reklama, szybko zyskała naśladowców i rozpowszechniła się w postaci brutalnej zabawy będącej w wielu przypadkach przyczyną uszkodzeń słuchu²³. Podobne ataki były później filmowane i umieszczane w Internecie, celem zdobycia jak największej ilości polubień (tzw. „lajków”).

¹⁷ S. Hinduja, J.W. Patchin, *Cyberbullying: Identification, Prevention and Response*. Cyberbullying Research Center, s. 2, www.cyberbullying.us (11.01.2021).

¹⁸ Tłum. jako „zabawne uderzenie”.

¹⁹ Art. 200 a § 1 k.k.: Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

²⁰ Art. 190 a k.k.: Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności do lat 8.

²¹ W literaturze po raz pierwszy użyto terminu *happy slapping* w 2005 r. w artykule Michael'a Shaw'a pt. „*Bullies film fights by phone*”, <https://www.thesun.com/news/bullies-film-fights-phone> (2.07.2020).

²² <https://www.youtube.com/watch?v=YV8zGNe7Ebg> (20.04.2020).

²³ A. Harrison, *A Complete History of Happy Slapping*, https://www.vice.com/en_uk/article/437b9d/a-complete-history-of-happy-slapping (9.03.2020).

Na *happy slapping* składają się zatem dwa działania: w pierwszej fazie następuje sfilmowanie danej osoby w ośmieszającej i poniżającej sytuacji (często to zachowanie bywa poprzedzone prowokacją). W drugiej fazie umieszcza się film w Internecie²⁴. Początkowo tego rodzaju nagrania miały raczej mało dokuczliwy charakter. W miarę rozwoju nowych technologii i tego, że niemal każdy nastolatek dysponuje telefonem komórkowym, przerodziły się one w niebezpieczne zjawiska, których konsekwencje w wielu wypadkach okazały się tragiczne w skutkach. Tego rodzaju zachowania są wzmacniane poprzez możliwość zdobycia tzw. „followersów”, czy wspomnianych już „lajków” będących wyznacznikiem popularności dzisiejszej młodzieży. Dodatkowo możliwość komentowania zamieszczonych scen stanowi nie lada pokusę. Ta forma agresji jest jednym z przejawów przemocy rówieśniczej. Ofiary są w końcu izolowane ze środowiska rówieśniczego. Anonimowość rozszerza przy tym krąg potencjalnych ofiar, dlatego też zdarza się, że zostają nimi osoby przypadkowe.

IV. Ofiary

Prawo do prywatności jest jednym z podstawowych praw każdego człowieka, a więc także dziecka. W świecie wszechobecných mediów często dochodzi do trywializacji tej sfery życia człowieka. Prawo do wolności od bezprawnej ingerencji ze strony osób trzecich bezsprzecznie związane jest z pojęciem godności. Prawa fundamentalnego każdej istoty ludzkiej. M. Zdyb zauważa, że godność ludzka bywa czasem traktowana instrumentalnie, mimo tego, że jest ona źródłem wszelkich praw i wolności człowieka²⁵. Prawa dziecka chronione są przez akty prawne zarówno na szczeblu wspólnotowym, jak i krajowym. Zwrócić należy uwagę na regulacje zawarte w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności²⁶ oraz w Konwencji o Prawach

²⁴ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2009, s. 97–98; Najwyższa Izba Kontroli, *Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2017, s. 85.

²⁵ M. Zdyb, *Ochrona praw dzieci w prawie polskim i międzynarodowym w kontekście ochrony ich zdrowia*, „Studia Prawnicze KUL” 2018, nr 4(76), s. 153.

²⁶ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. 1993, Nr 61 poz. 284), dalej: EKPCz.

Dziecka. Na szczeblu krajowym na uwagę zasługują przepisy ustawy zasadniczej, ale także przepisy innych gałęzi prawa, ze szczególnym uwzględnieniem prawa karnego z uwagi na jego dolegliwy charakter.

EKPCz jest zbiorem standardów o prawnokarnym charakterze a jej przepisy stanowią główne ogniwo w systemie ochrony praw człowieka²⁷. Jak zauważa P. Hofmański, z punktu widzenia prawa karnego w ramach EKPCz można wyodrębnić gwarancje, które odnoszą się do jednostki ludzkiej, poddanej jurysdykcji Państwa-Strony traktatu²⁸. Trzeba przy tym zaznaczyć, że uregulowania EKPCz wypełniają konstytucyjne luki tam gdzie prawo krajowe danego państwa jest niewystarczające²⁹. R. Uerpmann określa EKPCz mianem „konstytucji praw człowieka europejskiej wspólnoty państw”³⁰. Jej przepisy wyznaczają kierunek, w którym powinny podążać uregulowania poszczególnych państw będących jej stronami. EKPCz zapewnia zatem minimalny standard ochrony praw człowieka³¹. Art. 3 EKPCz odnosi się do zakazu stosowania tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karnia. Konstrukcja tego przepisu wskazuje, że jego podmiotem są także dzieci i ich poniżające traktowanie przez osoby prywatne³². Poniżające traktowanie oznacza użycie środków, które prowadzą do pogwałcenia godności człowieka i tym samym zasługują na moralne potępienie³³. Każdemu mieszkańcowi Europy, którego prawa zagwarantowane w EKPCz naruszono przysługuje uprawnienie do wniesienia swojej sprawy w ostatniej instancji do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka³⁴.

Z kolei w Konwencji o Prawach Dziecka przyznano każdej osobie poniżej 18 roku życia takie same prawa, bez względu na kolor skóry, wyznanie, czy

²⁷ P. Hofmański, *Komentarz do wybranych przepisów Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, [w:] *Standardy Prawne Rady Europy. Teksty i komentarze. Tom III. Prawo karne*, red. E. Zielińska, Warszawa 1997, s. 75.

²⁸ Ibidem, s. 74.

²⁹ R. Uerpmann, *Konstytucyjne funkcje Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, s. 3 <https://core.ac.uk/download/pdf/11551263.pdf> (1.11.2021).

³⁰ Ibidem, s. 7.

³¹ P. Hofmański, *op.cit.*, s. 77.

³² Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Rada Europy, *Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego praw dziecka*, Luksemburg 2019, s. 121.

³³ P. Hofmański, *op.cit.*, s. 81.

³⁴ R. Uerpmann, *op.cit.*, s. 2.

pochodzenie. Zgodnie z treścią art. 8 tego dokumentu, Państwa – Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji (ust. 1). W przypadku gdyby dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa – Strony mają okazać właściwą pomoc i ochronę dziecka celem przywrócenia utraconych praw (ust.2). W art. 19 określono obowiązek Państw – Stron do podejmowania właściwych kroków w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej w celu ochrony przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej. Zgodnie z tym przepisem, władze krajowe mają obowiązek podjęcia wszelkich środków, których celem będzie przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci³⁵.

Ochrona praw dzieci została w polskim porządku prawnym zagwarantowana przede wszystkim w przepisach ustawy zasadniczej. W art. 72 ust.1 Konstytucji, zaakcentowano konieczność przeciwdziałania przez władze publiczne zjawiskom takim, jak przemoc, okrucieństwo, wyzysk i demoralizacja, które są skierowane przeciwko dziecku³⁶. Zwrócono uwagę na prawo do opieki oraz pomocy dziecku ze strony państwa³⁷. Treść art. 72 Konstytucji zasadniczo odnosi się do wszystkich dzieci, które przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez względu na fakt posiadania przez nie obywatelstwa polskiego. Trybunał Konstytucyjny zauważył, że „zgodnie z przyjętymi standardami prawnomiędzynarodowymi, treść pojęcia „znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej” należy – z wyjątkami – ujmować przede wszystkim w aspekcie terytorialnym”³⁸. Z kolei Sąd Naj-

³⁵ S.L. Stadniczeńko, *Ochrona praw dziecka wynikająca z art. 19 Konwencji o prawach dziecka oraz art. 72. Konstytucji RP*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2017, nr 22 (1), s. 14.

³⁶ B. Banaszak, Ł. Żukowski, *Prawo dziecka do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją – rozwiązania polskie na tle standardów Konwencji o Prawach Dziecka*, [w:] *Konwencja o Prawach Dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*, red. S.L. Stadniczeńko, Warszawa 2015, s. 238.

³⁷ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 72 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, s. 241.

³⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 listopada 2000 r., P 12/99, LEX nr 44572; E.H. Morawska, *Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 4, s. 126.

wyższy zauważył, że zasada dobra dziecka, która została wyrażona w art. 72 ust. 1 Konstytucji RP, daje uprawnienie każdemu, aby żądać od organów władzy publicznej, ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją³⁹. Stwierdził ponadto, że „w nauce prawa wskazuje się, że demoralizacja należy do najgroźniejszych przejawów patologii dziecka. Ochrona dziecka przed demoralizującym wpływem środków masowego przekazu może więc stanowić podstawę do ograniczenia wolności wypowiedzi czy wolności gospodarczej. Ustawodawca ma obowiązek ustanowić procedurę egzekwowania prawa dziecka do ochrony przed demoralizacją i innymi patologicznymi zjawiskami. Poszanowania tego prawa domagać się może nie tylko samo dziecko i jego rodzice, ale każdy – ma ono rangę uprawnienia o charakterze *actio popularis*, ponieważ ochrona małoletnich przed demoralizacją oraz innymi patologiami stanowi wartość o fundamentalnym znaczeniu dla całego społeczeństwa. Można więc powiedzieć, że art. 72 ust. 1 Konstytucji RP stanowi klauzulę zabezpieczającą prawidłowe wychowanie dziecka przez rodziców oraz dobro tego dziecka w procesie wychowania⁴⁰”. Podsumowując powyższe rozważania, trzeba z całą stanowczością podkreślić, że praw dziecka nie można interpretować jedynie poprzez zaspokajanie jego potrzeb bytowych, ale należy szanować jego prawa i wolności jako człowieka⁴¹. Źródłem tego rodzaju praw jest przecież godność ludzka, która w systemie prawnym Rzeczypospolitej Polskiej zajmuje szczególne miejsce⁴². Świadczy o tym fakt umieszczenia jej już w preambule ustawy zasadniczej. Jak zauważa S. Zieliński, wśród przepisów Konstytucji zadeklarowano istnienie godności, jako wartości konstytucyjnej, a także unormowano bezwarunkowy obowiązek jej poszanowania⁴³. Godność ludzka jest podstawą wykładni wolności oraz praw człowieka i obywatela⁴⁴. Na jej istotność wskazuje przepis art. 30 Konstytucji.

³⁹ Także: Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi z 22 listopada 2019 r., II SA/Łd239/19, LEX nr 2748123.

⁴⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z 18 października 2019 r., I NSK 60/18, LEX nr 2729320.

⁴¹ E.H. Morawska, op.cit., s. 127.

⁴² S. Zieliński, *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2019, nr 4 (153), s. 107.

⁴³ Ibidem, s. 113.

⁴⁴ Ibidem, s. 115.

Funkcjonowanie demokratycznego państwa prawnego oparte na poszanowaniu człowieka. Zatem „art. 30 Konstytucji jest postanowieniem wiodącym dla wykładni i stosowania wszystkich pozostałych postanowień o prawach, wolnościach i obowiązkach jednostki”⁴⁵. Obowiązek poszanowania godności człowieka został odzwierciedlony we wszystkich gałęziach prawa⁴⁶. Jednak z uwagi na specyfikę sankcji zasada ta nabiera szczególnego znaczenia z perspektywy przepisów prawa karnego, które otacza ochroną człowieka i jego dobra prawne w tym celu dokonując określenia katalogu zachowań niepożądanych, naruszających te dobra i wprowadzając za nie odpowiednie sankcje⁴⁷.

Wszystkie wymienione przepisy mają na celu pomoc dziecku, będącemu ofiarą przemocy, zarówno w formie tradycyjnej, jak i elektronicznej. Uczniowie, którzy jej doświadczą przeżywają wysokie natężenie stresu, poważne urazy psychiczne, a także ostry i przewlekły zespół stresu pourazowego⁴⁸. Przemoc elektroniczna jest dużym zagrożeniem z uwagi na możliwość zaatakowania ofiary niemal w każdej chwili, najczęściej poza szkołą, nawet w zaciszu domowym⁴⁹. W przeciwieństwie do przemocy tradycyjnej dom nie jest azylem dla osób prześladowanych. Takie osaczenie powoduje bezsilność i prowadzi często do tragicznych w skutkach zdarzeń np. w postaci samobójstw osób nękanych⁵⁰. O złożoności problemu świadczy zjawisko tzw. sprawco-ofiary, czyli osoby, która sama doświadczyła przemocy w sieci i jednocześnie jest agresorem w stosunku do innych użytkowników Internetu⁵¹.

⁴⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 września 2008 r., K 44/07, LEX nr 441911.

⁴⁶ F. Ciepły, *Konstytucyjne aspekty prawnokarnej ochrony godności ofiar i sprawców przestępstw*, „Acta Iuris Stetinensis” 2017, nr 4, s. 55.

⁴⁷ Ibidem, s. 56.

⁴⁸ A. Piekarska, *Przemoc i krzywdzenie „za szkolną bramą” - programy psychoprophylaktyczne*, [w:] *Rola i zadania psychologa we współczesnej szkole*, red. G. Katra, E. Sokołowska, Warszawa 2010, s. 113–114.

⁴⁹ S. Chan, M. Khader, J. Ang, E. Tan, K. Khoo, J. Chin, *Understanding ‘happy slapping’*, „International Journal of Police Science & Management” 2012, nr 14 (1), s. 44.

⁵⁰ W wielu sytuacjach dzieci dotknięte hejtem popełniają samobójstwa: [https://bezprawnik.pl/samobojstwo-przez-hejterow\(01.07.2020\)](https://bezprawnik.pl/samobojstwo-przez-hejterow(01.07.2020)), [https://innpoland.pl/136249,niemal-polowadzieci-ktore-popełniają-samobojstwa-to-ofiary-bullyingu\(1.07.2020\)](https://innpoland.pl/136249,niemal-polowadzieci-ktore-popełniają-samobojstwa-to-ofiary-bullyingu(1.07.2020)).

⁵¹ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying...*, s. 153; Ch.E. Notar, S. Padgett, J. Roden, *Cyberbullying: Resources for Intervention and Prevention*, „Universal Journal of Educational Research” 2013, nr 1 (3), s. 135.

Sprawco-ofiary doświadczają złożonych dolegliwości o somatycznym charakterze jak: zmęczenie, czy bóle głowy⁵².

V. Uregulowania prawne

Pojęcie *happy slapping*'u nie zostało zdefiniowane w przepisach obecnie obowiązującego prawa. Nie znaczy to jednak, że sprawcy tego rodzaju ataków mogą się czuć bezkarni. Należy w tym zakresie korzystać z obecnie obowiązujących regulacji, pozwalających na penalizację zachowań przestępnych, naruszających sferę prywatności człowieka. Jak zatem bronić się przed *happy slapping*'iem? Kwestia odpowiedzialności w dużej mierze jest uzależniona od wieku sprawcy.

Happy slapping cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem wśród małoletnich⁵³. Często występuje w środowisku szkolnym, gdzie dominują zachowania o charakterze agresywnym występujące w relacjach interpersonalnych⁵⁴. W literaturze wskazuje się, na pewną ciekawą zależność pomiędzy przemocą „tradycyjną”, a elektroniczną. Przemoc tradycyjna jest zdominowana przez chłopców⁵⁵, natomiast w przypadku przemocy elektronicznej poziom agresji wśród dziewcząt i chłopców jest raczej wyrównany z lekką przewagą dziewcząt⁵⁶. Występuje przy tym zjawisko określane, jako *Mean Girls*, oznaczające dziewczęta będące sprawczyniami *mobbingu* elektronicznego, otrzymujące wzmocnienie od osób którym chcą się przypodobać, krzywdząc innych uczniów⁵⁷. Taki stan rzeczy jest spowodowany przede wszystkim faktem, że *cyberbullying* daje możliwość ukrytych/anonimowych działań bez narażania się na ostracyzm ze strony otoczenia⁵⁸. W przypadku nastolatków

⁵² Ibidem, s. 154; także M. Walrave, W. Heirman, *Skutki cyberbullyingu – oskarżenie czy obrona technologii?*, s. 7, <http://www.dzieckokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/viewFile/722/576> (28.04.2020).

⁵³ Małoletni w prawie karnym to osoba pokrzywdzona, która nie ukończyła 18 roku życia.

⁵⁴ A. Piekarska, op.cit., s.114.

⁵⁵ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Sopot 2011, s. 81.

⁵⁶ Ibidem, s. 82.

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem; Ł. Wojtasik, op.cit., s. 16; R. Donegan, *Bullying and Cyberbullying: History, Statistics, Law, Prevention and Analysis*, „The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications” 2012, nr 3(1), s. 34.

będących sprawcami nękania internetowego, kwestia ich odpowiedzialności będzie w większości sytuacji regulowana na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich⁵⁹. Co do zasady, osoby takie nie ponoszą bowiem odpowiedzialności karnej, ponieważ nie można im przypisać winy w trakcie popełniania czynu. Winy, która jest przecież immanentnym elementem przestępstwa. Trzeba przy tym pamiętać, że u.p.n. kategoryzuje nieletnich w trzy grupy⁶⁰. W przypadku zjawiska cyberprzemocy istotny jest podział, zgodnie z którym osoby między 13, a 17 rokiem życia dopuściły się czynów karalnych (art. 1 §1 pkt 2). Czynami karalnymi w świetle ustawy są czyny wypełniające znamiona przestępstw, przestępstw skarbowych lub niektórych enumeratywnie wymienionych wykroczeń (art. 1 §2 pkt 2). Art. 6 analizowanego dokumentu zawiera przy tym katalog środków wychowawczych zaliczając do nich: udzielenie upomnienia, zobowiązanie do określonego zachowania, ustanowienie odpowiedzialnego nadzoru rodziców bądź opiekunów, ustanowienie nadzoru organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, bądź osoby godnej zaufania, zastosowanie nadzoru kuratora, skierowanie do odpowiedniego ośrodka, orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdu, orzeczenie przepadku rzeczy uzyskanych za pomocą czynu karalnego, umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub poprawczym, bądź zastosowanie innych środków przewidzianych w Kodeksie rodzinnym.

Warto przy tym zwrócić uwagę na preambułę dokumentu w której podkreślono dążenie do przeciwdziałania przestępczości nieletnich. A. Zoll uważa, że celem ustawy nie jest wymierzenie odpowiedzialności karnej, ale właśnie oddziaływanie wychowawcze⁶¹. Aktualność zachowuje też wyrok Sądu Najwyższego z 1984 r., w którym podkreślono, że „Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (...) rezygnuje z represji jako środka stosowanego

⁵⁹ Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 35 poz. 228 ze zm.), dalej u.p.n.

⁶⁰ Art. 1 § 1 u.p.n. – Przepisy ustawy stosuje się w zakresie: 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18; 2) postępowania w sprawach o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17; 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

⁶¹ A. Zoll, *Komentarz do art. 10 k.k., [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. A. Zoll, Warszawa 2016, LEX.

wobec nieletnich, wskazując na to, że podstawowa dyrektywa, którą winien kierować się sąd, rozpoznając sprawę nieletniego sprawcy, jest jego dobro rozumiane jako ukształtowanie jego prawidłowej osobowości, zgodnie ze społecznymi normami postępowania, które leżą w pełni w interesie społecznym i jako takie stanowią dobro nieletniego. Ponadto (...) w postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę jego osobowość, a w szczególności wiek, stan zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, a także zachowanie się oraz przyczyny i stopień demoralizacji, charakter środowiska oraz warunki wychowania nieletniego⁶².

Happy slapping stanowi dzisiaj nowy model zachowań o charakterze demoralizującym. W świetle przepisów u.p.n. zalicza się do nich w szczególności: naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych (art. 4 § 1 u.p.n.). Katalog ten jest otwarty, jednak już pobieżna jego analiza prowadzi do wniosku, że nie są w nim ujęte czyny, które w XXI w. wpisują się w pojęcie demoralizacji.

W przypadku sprawców, którzy ukończyli 17 rok życia istnieje możliwość pociągnięcia ich do odpowiedzialności na podstawie przepisów k.k., gdyż w świetle prawa są oni traktowani jak osoby dojrzałe. Nie należy jednakże zapominać o prawidłach wymierzania kary określonych w art. 10 k.k. i art. 54 k.k. w których podkreślono jej wychowawcze aspekty.

Obowiązujące przepisy prawne przewidują możliwość dochodzenia do sprawiedliwości na drodze cywilnej i karnej. Już w ustawie zasadniczej zwrócono uwagę na niezbywalne i przynależne każdej osobie prawo do wolności. Zgodnie z treścią art. 47 Konstytucji, „każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”. Jak podkreśla P. Tuleja cześć i dobre imię związane są z tym jak człowiek jest postrzegany przez innych ludzi i jak jest oceniany w kontekście społecznym⁶³. Przepis ten dotyczy wszystkich osób fizycznych, ponieważ tylko one są zdolne do posiadania wartości w postaci

⁶² Wyrok Sądu Najwyższego z 18 września z 1984 r., III KR 237/84, LEX nr 17574.

⁶³ P. Tuleja, *Komentarz do art. 47 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, s. 169.

dobrego imienia, czci, życia rodzinnego i prywatnego⁶⁴. Art. 47 Konstytucji jest źródłem obowiązku ustawodawcy, z którego wynika obowiązek ustanowienia odpowiednich regulacji prawnych związanych z ustanowieniem odpowiednich procedur i środków służących ochronie tych sfer⁶⁵. Sąd Apelacyjny w Warszawie, zauważył, że „(...) Jednostka, jako podmiot obdarzony autonomią woli, ma prawo samodzielnie wyznaczać obszar swojej prywatności, w szczególności wytyczać granice dostępności swojego życia osobistego i informacji o nim dla innych. Prawo do prywatności w aspekcie autonomii informacyjnej jednostki oznacza uprawnienie do decydowania, które informacje jej dotyczące dostępne będą osobom trzecim⁶⁶”.

Pojęcie dóbr osobistych zostało zdefiniowane w treści art. 23 k.c. Przepis zalicza do nich w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swobodę sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnicę korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukową, artystyczną, wynalazczą i racjonalizatorską. W kontekście omawianego zjawiska *happy slappingu* zwrócić należy także uwagę na regulacje zawarte w treści przepisu art. 24 k.c., zgodnie z którym ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania go, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać od sprawcy usunięcia jego skutków, w szczególności złożenia oświadczenia w odpowiedniej treści i formie. Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny (§ 1). Jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych (§ 2). Nie każde jednak umieszczenie wizerunku w Internecie będzie spełniało kryteria bezprawnego naruszenia dóbr osobistych. Wystąpi ono w przypadku kumulatywnego spełnienia następujących warunków: po pierwsze publikacja musi być sprzeczna z zasadami współżycia społecznego, a po drugie będzie naruszała przepisy prawa. W przypadku uznania bezprawności naruszenia dóbr osobistych, ustawodawca przewidział kilka form zadośćuczynienia od łagodnych, jak żądanie

⁶⁴ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 294.

⁶⁵ P. Tuleja, op.cit., s. 169.

⁶⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 19 listopada 2019 r., VI ACa 397/18, LEX nr 2891730.

usunięcia niechcianej publikacji, do restrykcyjnych w postaci zadośćuczynienia pieniężnego.

Pojęcie wizerunku zostało zdefiniowane w judykaturze jako „ogół zewnętrznych cech, które charakteryzują daną osobę. Innymi słowy, wizerunek definiowany jest jako wygląd człowieka, jego podobizna, jego obraz fizyczny. Według niektórych w te ramy włączyć można dodatkowe elementy związane z wykonywanym zawodem, jak charakteryzacja, ubiór, sposób poruszania się, inne elementy identyfikujące, np. okulary, fryzura czy nawet szczególna linia profilu bądź charakterystyczny cień. W każdym przypadku chodzi o cechy immanentnie związane z konkretną osobą fizyczną, dla niej znamienne i pozwalające na jej rozpoznawalność. Za wizerunek w analizowanym znaczeniu nie można potraktować sposobu postrzegania i oceny danej osoby w odbiorze zewnętrznym (jej życiorysu, cech charakteru, postępowania, utrwalonej pozycji zawodowej itp.)”⁶⁷. Z kolei Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdził, że „przez pojęcie wizerunku należy rozumieć każdą podobiznę bez względu na technikę wykonania, a więc fotografię, rysunek, wycinankę sylwetki, film, przekaz telewizyjny bądź przekaz wideo (...) zdjęcie”⁶⁸. Ustawa o prawach autorskich i prawie pokrewnym⁶⁹ w art. 81 nakłada obowiązek uzyskania zgody osoby, której wizerunek został przedstawiony, na jej rozpowszechnienie (§ 1). Ponadto przepis wskazuje sytuacje, kiedy taka zgoda nie jest konieczna, zaliczając do niej upublicznienie wizerunku w związku z pełnieniem przez taką osobę funkcji publicznych, w szczególności politycznych, zawodowych, czy społecznych, bądź ukazanie jej wizerunku, jako części zgromadzenia, krajobrazu, czy publicznej imprezy (§ 2). Udzielenie zgody może nastąpić w dowolnej formie, dla celów dowodowych zalecaną jest jednak forma pisemna.

Umieszczenie czyjegoś wizerunku na portalach społecznościowych, wiąże się z możliwością zamieszczania komentarzy. Niejednokrotnie mają one obraźliwy charakter. Penalizacja tego rodzaju zachowań przewidziana została w przepisach kodeksu karnego (art. 212 i art. 216). Sąd Najwyższy zwrócił

⁶⁷ Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 22 maja 2015r., I ACa 1741/14, LEX nr 1755241.

⁶⁸ Orzeczenie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 28 maja 2015 r., I ACa 158/15, LEX nr 1747243.

⁶⁹ Ustawa z 4 lutego 1994 r o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1231).

przy tym uwagę na znamiona przestępstwa zniesławienia i znieważenia dokonanego za pomocą Internetu: „Ocena charakteru wypowiedzi umieszczonej na stronie internetowej, jako wypełniającej znamiona przestępstwa zniewagi lub zniesławienia, może być dokonana wyłącznie w drodze dokładnej analizy treści tej wypowiedzi. Nie tylko dosłowna treść wypowiedzi wpływa na jej ocenę karno-prawną, ale w równym stopniu znaczenie mają okoliczności i miejsce jej sformułowania, jak również wcześniejsze zachowanie pokrzywdzonego tą wypowiedzią oraz treść i sposób wyrażenia przez niego określonych opinii. Nie jest przy tym możliwe ustalenie z góry, jaki konkretnie rodzaj wypowiedzi może zostać zakwalifikowany, jako wypowiedź zniesławiająca lub znieważająca. Oceny takiej musi dokonać każdorazowo sąd orzekający w sprawie – przy uwzględnieniu specyficznych i wyjątkowych okoliczności faktycznych występujących w realiach takiej sprawy. W konsekwencji tak dokonanej oceny, sąd orzekający w sprawie dotyczącej problematyki dopuszczalnych granic krytyki w Internecie musi stwierdzić, czy znamiona przestępstwa zniesławienia lub zniewagi zostały wypełnione – zarówno w sposób formalny, jak i materialny – należycie motywując swoją decyzję, z odwołaniem się do sposobu wykładni ustawowych znamion powyższych przestępstw, z uwzględnieniem elementów społecznej szkodliwości czynu”⁷⁰.

Warto zaznaczyć, że czyny te są ścigane z oskarżenia prywatnego. Dopiero zatem aktywne działanie pokrzywdzonego może inicjować jakąkolwiek odpowiedzialność karną. Nie należy jednak zapominać, że takie uprawnienie przysługuje także prokuratorowi z uwagi na ważny interes społeczny.

VI. Wnioski końcowe

Prawo do prywatności jest przynależne każdemu człowiekowi, w tym także dziecku. Jest ono związane z pojęciem godności – fundamentalnym prawem każdej istoty ludzkiej. Dwudziesty wiek przyniósł ze sobą rozwój technologii na niespotykaną dotąd skalę. Jednak wraz z wprowadzaniem nowych rozwiązań, powstało ogromne zagrożenie związane z elektroniczną przemocą i naruszeniem integralnej sfery człowieka. Sprawcami, ale też ofiarami tego

⁷⁰ Postanowienie Sądu Najwyższego z 24 października 2017 r., V KK 278/17, LEX nr 2395411.

typu działań pozostają w dużej części dzieci, które wobec skali problemu nie są w stanie same sobie z nim poradzić. Poczucie osaczenia często okazuje się tragiczne w skutkach i w wielu przypadkach prowadzi do skrajnych sytuacji. Ofiary prześladowań mierzą się z jego skutkami przez wiele lat. Przepisy ustawy zasadniczej przyznają należytą ochronę każdemu człowiekowi. Dodatkowo, celem wzmocnienia praw dziecka, przepisy Konstytucji dają podstawę do powołania Rzecznika Praw Dziecka (art. 72 ust. 4 Konstytucji), który działa w interesie wszystkich dzieci znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej⁷¹. Podejmuje on działania zmierzające do ochrony dzieci przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem.

Ustosunkowując się do pytania postawionego na wstępie odnośnie możliwości karalności zjawiska *happy slapping*, zauważyć należy, że dynamicznie rozwijająca się cyberprzestrzeń powoduje, że prawo nie nadąża za konstruowaniem odpowiednich przepisów penalizujących tego rodzaju zachowania. Ich ściganie musi zatem odbywać się na podstawie obecnie obowiązujących regulacji. Zasadnym jest zatem wprowadzenie jednolitego przestępstwa ściganego na wniosek. Taki tryb skutkowałby łatwiejszą i szybszą możliwością karania sprawców tego typu przestępstw i przyczyniłby się do poszerzenia zakresu ochrony osób dotkniętych internetową przemocą. Wnioskowy tryb ścigania pozostawiałby inicjatywę co do podjęcia postępowania osobom pokrzywdzonym, ale dalsze czynności byłyby prowadzone na zasadach przewidzianych dla przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego z uwagi na dalekosiężne skutki tego rodzaju działań. Tryb wnioskowy stanowi wyraz „docenienia interesu indywidualnego i ma wpływ na liczbę wszczynanych przestępstw”⁷². Zdaniem autorki, ten przepis powinien zostać zamieszczony w rozdziale XXIII k.k. Przepisy w nim zamieszczone, penalizują zachowania wymierzone w różne aspekty wolności człowieka. W tym kontekście należałoby również doprecyzować przepisy u.p.n. z uwagi na fakt, że jest to akt z 1982 r., zawierający anachronizmy i nienadążający za rozwojem nowych

⁷¹ Ł. Żukowski, *Rola Rzecznika Praw Dziecka w ochronie praw dzieci*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 876.

⁷² M. Mozgawa-Saj, *Z problematyki trybów ścigania*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2020, nr 41, s. 120.

technologii. Obecny kształt przepisów prawnych nie zapewnia bowiem wystarczającej ochrony przed internetową przemocą.

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Banaszak B., Żukowski Ł., *Prawo dziecka do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją – rozwiązania polskie na tle standardów Konwencji o Prawach Dziecka*, [w:] *Konwencja o Prawach Dziecka. Wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*, red. S.L. Stadniczeńko, Warszawa 2015.
- Borkowska A., *Cyberprzemoc włącz blokadę na nękanie. Poradnik dla rodziców*, Warszawa 2019.
- Centrum Badania Opinii Społecznej, *Dzieci i młodzież w Internecie – korzystanie i zagrożenia z perspektywy opiekunów*, Warszawa 2018.
- Chan S., Khader M., Ang J., Tan E., Khoo K., Chin J., *Understanding 'happy slapping'*, „International Journal of Police Science & Management” 2012, nr 14 (1).
- Cieply F., *Konstytucyjne aspekty prawnokarnej ochrony godności ofiar i sprawców przestępstw*, „Acta Iuris Stetinensis” 2017, nr 4.
- Donegan R., *Bullying and Cyberbullying: History, Statistics, Law, Prevention and Analysis*, „The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications” 2012, nr 3 (1).
- Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 72 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Harrison A., *A Complete History of Happy Slapping*, <https://www.vice.com/en/article/437b-9d/a-complete-history-of-happy-slapping> (9.03.2020).
- Hinduja S., Patchin J.W., *Cyberbullying: Identification, Prevention and Response. Cyberbullying Research Center*, www.cyberbullying.us (11.01.2021).
- Hofmański P., *Komentarz do wybranych przepisów Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* [w:] *Standardy Prawne Rady Europy. Teksty i komentarze. Tom III. Prawo karne*, red. E. Zielińska, Warszawa 1997.
- Lange R., *Rodzice nastolatków 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania społecznego*, Warszawa 2019.
- Menesini E., Nocentini A., *Cyberbullying Definition and Measurement. Some Critical Considerations*, „Journal of Psychology” 2009, nr 17 (4).
- Michael Shaw, *Bullies film fights by phone*, <https://www.tes.com/news/bullies-film-fights-phone> (2.07.2020).
- Morawska E.H., *Ochrona praw dziecka w świetle art. 72 Konstytucji RP. Uwagi na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 4.

- Mozgawa-Saj M., *Z problematyki trybów ścigania*, „Prawo w Działaniu. Sprawy Karne” 2020, nr 41.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Przeciwdziałanie patologii wśród dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2014.
- Najwyższa Izba Kontroli, *Zapobieganie i przeciwdziałanie cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży*, Warszawa 2017.
- Namysłowska I., *Psychiatria dzieci i młodzieży*, Warszawa 2004.
- Notar Ch.E., Padgett S., Roden J., *Cyberbullying: Resources for Intervention and Prevention*, „Universal Journal of Educational Research” 2013, nr 1 (3).
- Osiatyński W., *Wprowadzenie do praw człowieka*, <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/WiktorOsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (12.10.2020).
- Piekarska A., *Przemoc i krzywdzenie „za szkolną bramą”- programy psychoprofilaktyczne*, [w:] *Rola i zadania psychologa we współczesnej szkole*, red. G. Katra, E. Sokołowska, Warszawa 2010.
- Podręcznik prawa europejskiego dotyczącego praw dziecka*, Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej i Rada Europy, Luksemburg 2019.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańsk 2009.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Sopot 2011.
- Randa R., Nobles M.R., Reyns B.W., *Is Cyberbullying a Stand Alone Construct? Using Quantitative Analysis to Evaluate a 21st Century Social Question*, „Societies” 2015, nr 5.
- Tuleja P., *Komentarz do art. 47 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Uerpmann, R. *Konstytucyjne funkcje Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, <https://core.ac.uk/download/pdf/11551263.pdf> (1.11.2021).
- Walrave M., Heirman W., *Skutki cyberbullyingu – oskarżenie czy obrona technologii?* <http://www.dzieckokrzywdzone.fdcs.pl/index.php/DK/article/viewFile/722/576%20> (28.04.2020).
- Wojtasik Ł., *Przemoc rówieśnicza a media elektroniczne*, Fundacja Dzieci Niczyje, https://fdcs.pl/wp-content/uploads/2016/05/Wojtasik_Przemoc_rowiesnicza_a_media_elektroniczne.pdf (16.03.2020).
- Zdyb M., *Ochrona praw dzieci w prawie polskim i międzynarodowym w kontekście ochrony ich zdrowia*, „Studia Prawnicze KUL” 2018, nr 4 (76).
- Zieliński S., *Rozumienie godności człowieka i jej znaczenie w procesie stanowienia i stosowania prawa. Propozycja testu zgodności regulacji prawnych z zasadą godności człowieka*, „Przegląd Sejmowy” 2019, nr 4 (153).
- Zoll A., *Komentarz do art. 10 k.k. [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Cześć I. Komentarz do art. 1–52*, red. A. Zoll, Warszawa 2016.